

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

REDACTIE: R. Geurts, Echt, Dr. W. Minis-van de Geyn, Bonnefanten 5, Maastricht, C. Willemse, arts te Eygelshoven.

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe leden, bestellingen van Maandbladen te zenden aan het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht.

Alle correspondentie betreffende de redactie te richten aan Mevr. Dr. W. Minis-v.d. Geyn, Bonnefanten 5, Maastricht. Het Maandblad wordt aan alle leden van het Natuurhistorisch Genootschap gratis toegezonden. Prijs voor niet-leden f 7.50 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden f 0.75, voor leden f 0.50. Auteursrechten voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging van de Maandvergaderingen, blz. 13. — Nieuwe leden, blz. 13. — Vergadering voor de entomologen, blz. 13. — Verzoek, blz. 13. — Verslagen van de vergaderingen, blz. 13. — **L. Gregoire, Maastricht;** **J. J. Janssen, Heerlerheide;** **Prof. Dr. J. J. G. Prick, Nijmegen.** Beschouwingen over *Dactylorhiza Trautsoni* (Sauter) Vermln. en *Dactylorhiza Deweveri* Vermln. blz. 17. — **C. Doets.** Nieuwe en zeldzame *Microlepidoptera* van de St. Pietersberg. blz. 22. — Wijziging van de vogelwet. blz. 24.

AANKONDIGING VAN DE MAANDVERGADERINGEN.

Te Maastricht op Woensdag 2 April, om 6 uur in het Museum.

Te Heerlen op Woensdag 9 April, om 7 uur in de R.K.H.B.S.

NIEUWE LEDEN.

P. Florack, Kloosterweg 73 E, Valkenburg.
Ir. S. van de Geyn, Thorbeckeplantsoen 3, Maastricht.

VERGADERING VOOR DE ENTOMOLOGEN.

Woensdag 21 Mei 1952 vergadering voor entomologen in het Museum, om 6 uur.

VERZOEK.

Op 19 Februari 1952 is in het Zoölogisch Museum te Amsterdam door enige beoefenaars van en belangstellenden in zoogdierstudie opgericht een „Vereniging voor Zoogdier-Onderzoek”, welke ten doel heeft het contact tussen degenen, die op enigerlei wijze studie van zoogdieren maken, te bevorderen.

Op Zaterdag, 17 Mei 1952, nam. 2 uur, zal in de theeschenkerij van de diergaarde „Blijdorp” te Rotterdam een eerste vergadering gehouden worden, waarop zowel eenvoudige natuurliefhebbers en jagers, als vakzoölogen van elke richting, van harte welkom zijn.

Ieder, die zich tevoren als lid of belangstellende aanmeldt, ontvangt een persoonlijke uitnodiging met agenda. Correspondentie richten aan den tweeden ondergetekende, aan zijn kantooradres Rapenburg 108, Leiden.

Het voorlopig bestuur,

Ir. F. J. Appelman, 's-Gravenhage.
Mr. F. H. v. d. Brink, Noordwijk aan Zee.
Ir. A. J. Ophof, Wageningen.
Dr. A. Scheygrond, Gouda.
Mr. J. O. Thate, Gorssel.

VERSLAGEN VAN DE VERGADERINGEN.

te Heerlen op Woensdag 16 Januari 1952.

Aanwezig de dames Jongmans, Freyser, Deckers, Janssen en de heren: van Rummelen, Dam, van Loo, Collin, Dijkstra, Lemmerling, Vijgen, Mientjes, de Wis, Terhal, Deckers, Bouwman, van der Kruk, Peters, Adams, van Velsen, Br. Arnoud, Bex, Sterken, Goertzen, Rentrop.

De heer van Rummelen herhaalt zijn voordracht over de vergelijking van de uitbarstingen van de Keloet in 1919 en 1951, welke causerie elders in deze jaargang zal worden gepubliceerd.

te Maastricht op Woensdag 6 Februari 1952.

Aanwezig de dames: Minis-van de Geyn, Bels-Koning, Voncken, van der Mijl Dekker, Zr M. Christilla, Zr M. Juliëtte, Regout-Michiels van Kessenich, De Kleermaeker, Smeets, Tossaint, Berendschot, Michon en de heren: Nijst, Br. Bernardus, Br. Adelbertus, Willemse,

de Haan, Wassenberg, Otten, Stevens, Willems, Mommers, Bels, Maessen, Leysen, van Sonderen, Bingen, L. Regout, Wijsen, van Term, Panhuysen, van Nieuwenhoven, Gozé, Onstenk, Brans, Janssen, van Summeren, van Noorden, R. Regout, Schols, Meys, Sondijker, Geytenbeek en Gregoire.

De Voorzitter, dokter Willemse, verwelkomt leden en genodigden en speciaal de ouders van de spreker, de heer en mevrouw mr dr L. Regout. Onder de aanwezigen is ook Pater N. van Summeren, die wegens overplaatsing naar Katwijk voor het laatst ter vergadering gekomen is. De Voorzitter kenschetst Pater van Summeren als een trouw genootschapslid, die op excursies en vergaderingen steeds daadwerkelijk van zijn belangstelling blijk gaf; iedereen herinnert zich nog wel de jaarvergadering 1950 te Sittard met excursie naar de Zelfkant—Haagsittard—Watersleyde, die door Pater van Summeren zo voortreffelijk geleid werd. Een applaus bekrachtigt het dankwoord van de Voorzitter.

Het stemt het Bestuur, aldus vervolgt de Voorzitter, tot grote dankbaarheid, dat zoveel Genootschapsleden vrijwillig hun contributie hebben verhoogd. Het Provinciaal Bestuur van Limburg verhoogde zijn subsidies, waarvoor wij zeer erkentelijk zijn. Ook kunnen wij met vreugde gewag maken van het toetreden van Staalwerken de Maas te Maastricht, de Gezamenlijke Limburgse Steenkolenmijnen te Heerlen en de Maas te Maastricht, als begunstigers van ons Genootschap. Deze blijken van medeleven zullen voor het Bestuur een steun zijn om de beste krachten te blijven aanwenden.

Naar aanleiding van de mededelingen over de rattenkoning in het Natuurhistorisch Maandblad no. 11/12 1951, jrg. 40, blz. 110, schrijft Jhr. W. C. van Heurn te Wilp het volgende: „In het Instituut voor Plantenziekten te Buitenzorg hadden wij indertijd twee zeer mooie voorbeelden daarvan in liquor geconserveerd in mooie cylinderglazen. Ze waren omstreeks 1917 verzameld door de heer J. C. van der Meer Mohr, ergens in de lage landen van Java's Noordkust, hetzij achter Cheribon, óf in de buurt van Brebes, dat herinner ik mij niet precies meer.

De rattensoort was *Mus rattus brevicaudatus*, dus de gewone Sawah-rat. Het aantal jongen, waaruit iedere „koning” bestond, kan ik helaas niet opgeven. Of deze museumobjecten met de

talloze vernielingen op Java mede ten gronde zijn gegaan, is mij eveneens onbekend. Dat de oorzaak van het ontstaan gezocht zou moeten worden in koude (en bevrozing) klinkt ongegrond. De rattennesten liggen ondiep in de galangans, en de lage landen van Java behoren wel tot de warmste ter wereld!”

Namens de Kamer van Koophandel wordt gevraagd of iemand wel eens gehoord heeft over het op grote schaal vangen van eendagsvliegen ten behoeve van de forellenvangst. Dr. Panhuysen evenals de heer Otten weten te vertellen dat in de dertiger jaren respectievelijk te Borgharen en Venlo langs de Maas deze vliegen op lakens werden gevangen en tot grote ballen werden gekneed, ten gebruike bij de visvangst.

Daarna begint de heer R. Regout zijn causerie over:

Reisindrucken van het Zuid-Westen der Verenigde Staten.

Het is jammer, dat het voor de meeste Europeanen die de Verenigde Staten bezoeken niet mogelijk is nader kennis te maken met het Westelijk gedeelte van dit land. Wanneer we namelijk het Oosten en Westen van de Verenigde Staten met elkaar vergelijken blijkt er een groot natuurkundig onderscheid te bestaan tussen deze delen. De Rocky Mountains, die de natuurlijke scheiding vormen tussen Oost en West worden terecht de „Continental Divide” genoemd. Vooral voor de natuuronderzoeker is het gedeelte ten W. van dit gebergte, dat zich van N. naar Z. door de staten Montana, Wyoming, Colorado en New Mexico uitstrekt, bijzonder interessant. Het hele Midden en Oosten der Verenigde Staten heeft behoudens enkele uitzonderingen weinig indrukwekkends. Wanneer we dan ook van New York naar het Westen reizen en we hebben ons moe gestaard op de eindeloze vlakten, dan is het een hele herademing om met de Rocky Mountains kennis te maken, die steil oprijzen uit deze vlakte. Reeds terstond valt het op, dat dit gebergte zich in menig opzicht van de ons meer vertrouwde Alpen onderscheidt. Dit uit zich vooral door het ontbreken van sneeuw in de zomermaanden en door het gemis aan reliëf, waardoor het gebergte meer de indruk wekt van een massieve keten. Behalve in de Grand Tetous, een ge-

deelte van de Rocky Mountains in de staat Wyoming, dat ons aan de Zwitserse Alpen doet denken is dit massieve uiterlijk typerend. Het feit, dat de Great Plains, zoals de vlakten in het centrum der Verenigde Staten worden genoemd, in de staat Colorado zelf al op een hoogte van 1500 m. liggen, draagt ertoe bij, dat de bergen in die staat niet zo hoog lijken als ze in werkelijkheid zijn. Van enige der hoogste toppen, die zich rond de 4000 m. bevinden heeft men bij helder weer een uitzicht van ruim 200 km. Geomorphologisch gezien zijn de Rocky Mountains, althans in het Zuidelijk gedeelte, het resultaat van een serie opheffingen, die reeds in het Perm zijn begonnen en tot in het Tertiair hun voortzetting hebben gevonden. De kam van het gebergte bestaat uit een graniet massief. Na iedere opheffing werd het stadium van de peniplain bereikt, waaruit zich nog enige minder gemakkelijke verweerbare heuvels verhieven. Daar verschillende dezer heuvels zich gedurende de perioden van opheffing en denudatie van de gebergteketen gehandhaafd hebben is het mogelijk gebleken de geologische geschiedenis van de Rocky Mountains te reconstrueren en het aantal opheffingen nauwkeurig vast te stellen. Klimatologisch is er een groot verschil tussen de gebieden ten Oosten en ten Westen van de Rocky Mountains. Door de opstijgende westenwinden valt aan de Westkant tamelijk veel regen. De oostelijke kant daarentegen is uitermate droog. Het klimaat is er bijzonder gezond en aangenaam. Hoewel grote temperatuursverschillen van -40° C. tot $+40^{\circ}$ C. gemeten worden zijn de extreem hoge en lage temperaturen toch allerm minst onaangenaam, door het lage vochtgehalte der lucht. De landbouw aan de Oostkant is geheel afhankelijk van de hoeveelheid neerslag in het hooggebergte, die zich tot de winter beperkt. Het smeltwater wordt in grote reservoirs opgevangen en gedurende de zomermaanden voor irrigatie gebruikt. Helaas komt het nog wel eens voor, dat de oogst door gebrek aan water mislukt. In de staat Colorado zijn de belangrijkste landbouwproducten: in het Oosten suikerbieten en in het Westen perziken.

Van belang zijn in de staat Colorado vooral de mijnbouwproducten. Duizenden kleine mijntjes zijn er over de hele staat verspreid. Goud en zilver zijn in grote hoeveelheden ontgonnen. De productie van deze metalen moest echter

worden stopgezet, vanwege de hoge ontginningskosten. Verder zijn lood en wolfram er belangrijke producten.

Tenslotte moeten we niet vergeten, dat Colorado 95 % van de wereldproductie van molybdeen levert. Hele steden, die nu nog als uitgestorven zogenaamde "Ghost Towns" zijn te bezichtigen vormen een stille getuigenis van de eens bloeiende mijnbouw in bepaalde gebieden. Sommige van deze steden hadden wel 70.000 inwoners. Terwijl er nu nog slechts enige tientallen over zijn ten behoeve van de toeristen.

Het Zuid-Westen van de Verenigde Staten is het gebied van de uitgestrekte woestijnen. Watergebrek is het grootste probleem waar men zich in deze landstreek mee bezig houdt. Afgezien van de droogte zijn namelijk de woestijnen bijzonder vruchtbaar. Zo zou alleen al de staat Californië bij een overvloed van water voldoende kunnen opbrengen om geheel de Verenigde Staten van voedingsmiddelen te voorzien. Een typisch voorbeeld van het waterprobleem is b.v. het feit dat de stad Los Angeles zijn drinkwater uit de Coloradorivier moet betrekken. Hiervoor heeft men een aquaduct van 440 km. moeten aanleggen. De woestijnen zijn vooral in de staat Arizona gekenmerkt door een ongeëvenaarde pracht. Wat de natuur hier mist aan flora en fauna wordt ruimschoots vergoed door de in hun variaties haast onuitputtelijke rotsformaties en kleuren. Bepaalde geomorphologische vormen zoals de "mesa's" en "chimneys" zijn typerend in een groot deel van het landschap. Deze merkwaardige erosieverschijnselen worden tegen al te snelle afbraak beschermd door een harde moeilijk verweerbare kap, meestal van vulkanische oorsprong. Mede door de omstandigheid dat er sedert het Palaeozoicum in deze streken geen plooiingen meer plaats vonden hebben dergelijke vormen zich kunnen ontwikkelen en handhaven. De flora uit de woestijnen bestaat hoofdzakelijk uit cacti. Sommige onder dezen kunnen een hoogte van 8 meter bereiken. Door hun bijzondere eenvoud zijn ze zeer indrukwekkend. De enkele malen, dat het regent wordt de woestijn hier en daar in één dag tijd herschapen in een bloemenzee. Dit is een der merkwaardigste natuurwonderen. Bij dergelijke gelegenheden komen de mensen dan ook bij duizenden uit de grote steden om dit schouwspel gade te slaan.

Van de oorspronkelijke bewoners zijn in de

woestijnen nog vele overblijfselen te zien. De ruïnes van "pueblos" — Indianendorpen, — zijn geen zeldzaamheid. Zij vormen een interessant studieobject voor archeologen. Merkwaardig is, dat de pueblos allen rond 1100 verlaten werden. De bewoners moeten destijds hun onderkomen elders gevonden hebben of zijn uitgestorven. Uit dit verschijnsel meent men te kunnen concluderen, dat de droogte in die tijd is toegenomen, waardoor het voor deze volkstammen onmogelijk werd zich te handhaven. Ook vulkanische uitbarstingen, die toendertijd hebben plaats gehad, kunnen hebben genoopt tot verhuizing. Nog steeds leven nu in grote reservaten, vooral in Arizona, Indianen hun eigen bestaan.

Het zijn arme mensen, die over het algemeen met de moderne beschaving en luxe niets te maken willen hebben. Zij vermengen zich dan ook in het geheel niet, al staat hun dat vrij, met de rest van de bevolking.

Na een hartelijk applaus van de toehoorders dankt de Voorzitter de spreker voor het bijzonder interessante verslag van zijn waarnemingen in het Zuid-Westen der Verenigde Staten.

te Heerlen op Woensdag 13 Februari 1952.

Aanwezig de dames: Janssen, Vaartjens, Jongmans, Freyser, Deckers, en de heren: van Rummelen, Adams, Vijgen, Dijkstra, Mientjes, Collin, Deckers, Br. Arnoud, van der Kruk.

De heer van der Kruk zou in het Maandblad gaarne meer populaire artikelen zien opgenomen. Hierop antwoordt de voorzitter, dat het Bestuur hierin gaarne zal toestemmen, mits dergelijke copie in verantwoorde vorm wordt aangeboden.

Broeder Arnoud demonstreert een kever, cf. *Hygrobitarda*, die zich onder water in zand ophoudt en die ook een stridulerend geluid laat horen. Verder bespreekt hij aan de hand van meegebracht materiaal de levenswijze van de larve van *Reduvius personatus* (stofdiertje), die behoort tot de loop- of roofwantsen. Het volwassen dier is te herkennen aan de halsvormige insnoering van de kop achter de uitpuilende ogen. Een dwarsgroeve scheidt het halsschild in twee delen. Het voorste is meestal smal, het achterste veel groter.

De kenmerken van de larve zijn: lange poten, toch langzame afgemeten gang. Poten borstelig

behaard. Overdag houden zij zich meestal schuil en vangen de prooi bij voorkeur 's nachts. Een laag stof en vuil, die nagenoeg het hele lichaam omhult dient haar tot vermoming. Zo kan het de prooi ongemerkt besluipen.

De vergadering wordt besloten met een uiteenzetting van Dr. Dijkstra over de bremraap, in verband met de voeding der planten in het algemeen.

te Maastricht op Woensdag 5 Maart 1952.

Aanwezig de dames: van der Mijll Dekker, Bels-Koning, Minis-van de Geyn, Smeets, Chambille, Michon, Berendschot en de heren: Willemse, van Rummelen, Bels, Krutzter, Gregoire, Otten, Wassenberg, Panhuysen, van Nieuwenhoven, Br. Agatho, Koelman, Brans, Stevens, Mommers, Holstege, Sondeijker, Nulens, Maessen, van Noorden, van der Leeuw, Bergholtz, Janssen, Faase, Giesen, Meys.

Algemene vergadering :

Het enige programmapunt is de verkiezing van twee nieuwe bestuursleden, waarbij de vergadering instemt met de door het Bestuur voorgestelde kandidaten, zodat de heren Dr. A. A. Thiadens te Heerlen en drs. P. J. van Nieuwenhoven te Maastricht tot het Bestuur toetreden.

Zowel Dr. A. A. Thiadens, die tot zijn spijt verhinderd is, als ook drs. P. J. van Nieuwenhoven worden hartelijk toegesproken, waarbij laatstgenoemde als opvolger van mevr. dr. H. C. Bels-Koning tot secretaris van het Genootschap wordt aangewezen. Door deze benoeming wordt, zo zegt de Voorzitter 'n goede gewoonte voortgezet. Immers vanaf 1913 tot 1949 toe berustte het secretariaat, dat achtereenvolgens werd waargenomen door de heren Swart, Funcke, Waage en Kofman, bij een der leraren van het Stedelijk Gymnasium en de Gem. H.B.S. Weliswaar werd deze traditie door de benoeming van Mevr. Dr. Bels doorbroken, al mag niet voorbij worden gezien, dat zijzelf als oud-leerlinge der Gem. H.B.S. op geheel volwaardige wijze aansloot bij haar voorgangers. Spr. juicht het toe dat drs. van Nieuwenhoven bij het aanvaarden van zijn functie een goed gebruik voortzet.

Maandvergadering :

De Voorzitter overweegt om in September te beginnen in de rayons Weert, Venlo, Roermond

en Echt/Sittard gedurende het winterseizoen een tweetal lezing te houden. Het programma zal nader worden uitgewerkt en met de betreffende afdelingen worden besproken.

De heer Bels vertoont de dissertatie van zijn broer, die op 17 Maart a.s. te Utrecht promoveert. Het onderzoek, dat voor 90 % in de Limburgse grotten verricht is, is getiteld: "Fifteen years of bat banding in the Netherlands" en verschenen in Reeks V, 1952 van de Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Verder laat de heer Bels een Japans boek over het kweken van paddestoelen (i.c. Cortinellus-soorten) op hout zien. Hij heeft een volksuitgave meegebracht van Michael Hennig: Führer für Pilzfreunde, in 1949 verschenen.

De heer Gregoire vertelt vervolgens over *Dactylorchis Traunsteineri*. (Zie onder).

Na afloop worden uit de vergadering diverse vragen gesteld, waaruit blijkt, dat het probleem nog verdere observatie behoeft.

De Voorzitter spreekt de verwachting uit, dat de heren Gregoire, Prick en Janssen in het komende seizoen hun onderzoek met succes bekroond mogen zien en dankt de heer Gregoire hartelijk voor zijn lezing, die dank het herbarium-materiaal en plaatwerk zeer instructief is geweest.

te Heerlen op Woensdag 12 Maart 1952.

Aanwezig de dames: Janssen, Toussaint, Ramaker, Sterken, Deckers, Jongmans en de heren: van Rummelen, Willemse, van der Kruk, Janssen, Freyser, Sterken, Rentrop, Buck, Deckers, Dijkstra, Collin, M. C. J. ten Berge, J. ten Berge, Toussaint, van Velsen, Br. Arnoud, Vaartjens, Rutten, Goertzen, Messner, Bruna.

De heer Janssen houdt zijn voordracht over *Dactylorchis Traunsteineri* en zijn varianten. (Zie onder).

De heer Bruna deelt mede, dat een deel van het orchideënterrein in het Gerendal is aangekocht. Verder deelt hij mede dat hij in de plas bij de Vrank ten Noorden van de Oranje Nassau mijn I, 28 kievieten heeft waargenomen. De heer Janssen merkt op, dat deze vogelsoort ook bij Schinveld te zien is. De heer Collin heeft een groep blauwe reigers waargenomen bij het bosje „de koning van Spanje" te Gulpen. Op 4 Maart heeft hij reeds gezang van de nachtegaal gehoord. Dr. Willemse laat enige determinatietabellen circuleren van Nederland-

se insecten. Tot slot houdt de heer van Rummelen een geïmproviseerde voordracht over de waarde van platte blauwe vuurstenen als gidslaag en tevens basaalgrind van het Middenoligoceen in Zuid-Limburg.

BESCHOUWINGEN OVER DACTYLORCHIS TRAUNSTEINERI (SAUTER) VERMLN. EN DACTYLORCHIS DEWEVERI VERMLN.

door

L. GRÉGOIRE, Maastricht; J. I. JANSSEN, Heerlerheide;
PROF. DR. J. J. G. PRICK, Nijmegen

Wanneer men de literatuur over de in Nederland voorkomende orchideeën raadpleegt, valt het op dat er weinig eensgezindheid heerst t.a.v. *D. Traunsteineri* Saut. enerzijds en *D. Deweveri* Vermln. anderzijds.

Zoals nader zal worden toegelicht, heeft Sauter in Duitsland ± 1837 de naar Traunsteiner genoemde orchidee geïnaugureerd. Zijn oorspronkelijke beschrijving nemen wij hierna in onze beschouwing op.

Tot 1912 werd er in de Nederlandse orchideeën-literatuur van deze soort geen gewag gemaakt. Dan echter meldt Dr. A. De Wever te Nuth, dat hij ze in de onmiddellijke omgeving van Heerlen in aanzienlijken getale heeft waargenomen. (Ook de weergave van deze melding in de oorspronkelijke vorm volgt later).

Merkwaardig is het nu, dat in 1945 Dr. De Wever zijn oorspronkelijke opvatting hierover meent te moeten herzien en dan de mening uitspreekt, dat hij te doen heeft met *D. Pseudo-Traunsteineri* Fuchs.

Persoonlijk zijn wij de mening toegedaan, dat het begrip „pseudo" de problematiek niet oplost, doch alleen maar gecompliceerder maakt. Het invoeren van dit begrip impliceert immers, dat de betrokken auteur zich op het standpunt stelt, dat de echte *D. Traunsteineri* S. door hem nog niet in Nederland gevonden is, doch wel typen, die gelijkenis ermee vertonen.

In 1949 hebben wij de gebieden, vroeger door Dr. De Wever aangegeven voor *D. Traunsteineri* S. onderzocht en menen hier, geleid door zijn beschrijving en na raadpleging van zijn herbarium-materiaal, planten gevonden te hebben, die hij eerst als *D. Traunsteineri* S. en later als *D. pseudo-Traunsteineri* heeft aangeduid.

Toen wij de door ons gevonden planten ter verificatie aanboden aan Dr. P. Vermeulen te